Aliona SOBOL

Conceptul de echivalență în teoria traducerii

A.S. – lector, Departamentul Limba Română, Lingvistică Generală și Limbi Clasice, Facultatea de Litere, U.S.M. Domenii de cercetare: lingvistica generală, limba latină, cultura și civilizația românească, didactica, limba română pentru străini / alolingvi.

Fenomenul echivalenței a cunoscut, în ultimele decenii, o atenție sporită din partea cercetătorilor, îndeosebi a specialiștilor în traductologie, fiind unul dintre conceptele-cheie ale teoriei traducerii. Traducerea este considerată o activitate multiaspectuală și de aceea a fost definită în diverse moduri. Deși diferă, definițiile au și trăsături comune: referința la cele două limbi (cea din care se traduce și cea în care se traduce) și stabilirea echivalențelor între textul original și cel tradus, pentru a păstra caracteristicile originalului.

În accepția lingviștilor A. R. Meetham și Richard A. Hudson, autorii cunoscutei lucrări *Encyclopaedia of Linguistics, Information and Control,* citată de lingvistul englez Roger T. Bell, care e și profesor de lingvistică: „Traducerea înseamnă înlocuirea reprezentării unui text într-o limbă printr-o reprezentare a unui text echivalent într-o a doua limbă" [1, 24].

„Scopul traducerii, susțin A. R. Meetham și Richard A. Hudson, este de a reproduce cât mai exact posibil toate caracteristicile gramaticale și lexicale ale originalului din «limba-sursă» prin căutarea de termeni echivalenți în «limba-țintă». În același timp, orice informație conținută în textul original [...] trebuie păstrată și în traducere" [apud 1, 31].

BDD-A20706 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:24 UTC)

O idee similară este enunțată și de Roger T. Bell, care precizează următoarele obiective ale traducerii: „...transformarea unui text scris într-o anumită limbă într-un text echivalent scris într-o altă limbă, păstrând, pe cât posibil, conținutul mesajului, caracteristicile formei și rolurile funcționale ale textului original" [1, 11]. Prin urmare, atât obiectivele traducerii, cât și esența sa se bazează pe conceptul de *echivalent*, cu semnificația „care are aceeași valoare, același efect, aceeași semnificație sau același sens cu altceva" [5, 328] sau *echivalență*, ce semnifică „egalitate de valoare, de semnificație, de sens; calitatea a ceea ce este echivalent" [5, 328].

Începând cu secolul al XVIII-lea, subiectul teoriei traducerii este axat, în opinia lui George Steiner – cunoscut profesor, critic și teoretician al literaturii și culturii, scriitor american – pe 3 categorii: „Prima conține literalitatea strictă, aranjarea față în față a cuvintelor în dicționarul interlingual, manualul de limba străină și traducerea interliniară. A doua este marea zonă centrală a «trans-punerii» prin intermediul reformulării fidele, dar independente. Traducătorul reproduce îndeaproape originalul, dar compune un text firesc în limba proprie și care poate exista independent. A treia clasă e cea a imitației, recreării, variațiunii și parabolei interpretative. Aceasta acoperă o suprafață întinsă și difuză, care merge de la transpuneri ale originalului într-un idiom mai accesibil până la cele mai libere ecouri, adesea doar aluzive sau de natură parodică" [8, 315].

Teoreticienii din domeniul traducerii susțin ideea conform căreia „...conținutul originalului este absolut imposibil de «păstrat», textul tradus este o creație nouă care rezultă în urma citirii originalului, fiind o reconstruire, și nu o copie a acestuia" [1, 177]. În procesul traducerii, cele mai importante preocupări ale traducătorilor au fost: mărimea unității care trebuie tradusă și modul în care se angajează traducătorul în procesul respectiv: păstrarea conținutului sau a formei textului original.

Este deja cunoscută ideea că traducerea se dovedește a fi inferioară originalului. În acest context, celebrul poet și filosof italian Dante Alighieri susținea: „nulla cosa per legame musaico armonizzata si può de la sua loquela in altra transmutare, senza rompere tutta sua dolcezza e armonia", ceea ce românește semnifică „Nimic cu deosebire expresiv, nimic din

BDD-A20706 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:24 UTC)

ceea ce au atins muzele nu poate fi trecut într-o altă limbă fără a-şi pierde savoarea şi armonia" [apud 8, 301]. Aceeaşi opinie a fost împărtăşită, cu două secole mai târziu, de unul dintre cei mai cunoscuţi poeţi francezi ai secolului al XVI-lea, Joachim du Bellay, care a utilizat imaginea focului şi a cenuşii: „Toutes lesquelles choses se peuvent autant exprimer en traduisant, comme un peintre peut représenter l'âme avec le corps de celui qu'il entreprend tirer après le naturel". „Mereu acelaşi lucru: cenuşa nu este o traducere a focului" [apud 8, 301].

Pe de altă parte, după cum menţionează G. Steiner, niciun produs uman nu poate fi perfect. Niciun fel de multiplicare, chiar de materiale care sunt etichetate în mod convenţional ca fiind identice, nu pot produce copii perfecte. Aşadar, nici traducerea nu poate fi perfectă, este natural să existe anumite diferenţe şi asimetrii între traducere şi original. Traducătorii sunt de părere că important este gradul de fidelitate care trebuie urmărit în fiecare caz aparte.

De fapt, se zice că cititorul, având în faţă traducerea, îl citeşte nu numai pe autor, ci şi pe traducător. În acest sens, ni se pare interesantă analogia pe care o face lingvista Mihaela Moraru, specialist de limba rusă, profesor la Universitatea din Bucureşti, critic literar şi autor al multor manuale de traducere, dicţionare şi cărţi despre arta rusă, care susţine că traducătorul nu creează cartea pe care o traduce, după cum actorul nu creează piesa în care joacă; traducătorul însă creează traducerea, după cum actorul – rolul şi de traducător depinde soarta cărţii traduse, după cum de actor depinde succesul piesei. De aceea, sunt atât de mari rolul şi responsabilitatea traducătorului [7, 234]. Or, traducătorul, efectuând traduceri din orice limbă, trebuie să fie un specialist foarte bun, care să ia în considerare particularităţile structurale ale limbii-sursă. Este deosebit de important să cunoască similitudinile şi, mai cu seamă, diferenţele de ordin lexical şi gramatical între limba-sursă şi limba-ţintă, ceea ce-i va permite să stabilească echivalentele potrivite, evitând astfel eventualele erori.

Una dintre cerinţele elaborate de teoria şi practica activităţii de traducere este cea a echivalenţei textelor – iniţial şi final. Totodată, tipologia textelor influenţează tipurile de traducere şi, implicit, tipurile de echivalenţă. Fenomenului echivalenţei i s-a acordat o importanţă decisivă în descrierea teoretică a traducerii şi a precizării esenţei acesteia.

BDD-A20706 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:24 UTC)

Totuși echivalența nu are un statut teoretic distinct în teoria traducerii, întrucât mulți autori sunt de părere că ea trebuie considerată drept o particularitate relativă. Respectivul fapt se datorează influenței unor variați factori lingvistici și culturali.

În acest context, cercetătoarea din România Larisa Ciochină, care a efectuat un studiu interesant cu referire la versiunile în limba engleză a poveștilor lui Ion Creangă și Petre Ispirescu, susține că: „Alegerea nivelului la care se stabilește echivalența este determinată de configurația factorilor lingvistici și extralingvistici, specifici unei situații. Teoria traducerii, în general, se sprijină pe miza echivalenței a două structuri lexico-gramaticale, cea a limbii surse și cea a limbii receptoare, într-un context determinat" [2, 57]. Astfel, stabilirea unei relații de echivalență presupune documentarea suplimentară a translatorului și cunoașterea unor informații despre valorile, relațiile interpersonale, credința, comportamentul, dar și despre viața cotidiană, istoria, tradițiile și obiceiurile poporului din a cărui limbă traduce.

După cum diverse definiții ale traducerii corespund unor etape diferite de dezvoltare a traductologiei, la fel și multiplele interpretări ale echivalenței reflectă evoluția opiniilor asupra esenței traducerii. Deși tipologia echivalenței variază uneori de la un teoretician la altul, majoritatea recunosc strânsa legătură ce se stabilește între echivalențele de traducere și procedeele de traducere. Astfel, cele mai multe încercări de a defini echivalența provin din descrierea unor procedee de traducere.

Unii cercetători au încercat să reprezinte noțiunea de echivalență din punct de vedere structural, în forma unor structuri ierarhice (V. N. Komissarov), liniare (W. Koller) sau de formule matematice (A. D. Șveițer). În opinia unui pionier rus al traductologiei, lingvist, traducător și lexicograf, autor al multor manuale de traducere și dicționare frazeologice, Iacov Reţker, noțiunea de echivalență se referă doar la *relațiile dintre microunitățile textului*, nu și la relațiile intertextuale. În opinia savantului, echivalentul este interpretat ca o corespundere constantă și care, de regulă, nu depinde de context [apud 9, 76].

Lingvistul W. Koller însă consideră că noțiunea de echivalență obține un sens real numai în cazul când sunt precizate *tipurile relațiilor de echi-*

BDD-A20706 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:24 UTC)

valență între texte. Astfel, W. Koller deosebește următoarele 5 tipuri de echivalență:

1) *denotativă*, ce prevede păstrarea conținutului textului (în literatura despre traducere este numită *invariant al conținutului* sau *invariant al planului conținutului*);

2) *conotativă,* ce urmărește transmiterea conotațiilor textului pe calea selectării unor mijloace sinonimice de limbă (în traductologie, de obicei, se referă la *echivalența stilistică*);

3) *textual-normativă,* orientată spre particularitățile stilistice ale textului, spre normele lingvistice (în traductologie, de asemenea, deseori ține de *echivalența stilistică);*

4) *pragmatică*, ce presupune o anumită orientare spre receptor (în traductologie este numită *echivalență comunicativă);*

5) *formală,* orientată spre transmiterea particularităților estetico-artistice individualizatoare și a altor particularități formale ale originalului [apud 9, 80].

Spre deosebire de W. Koller, pentru care echivalența reprezintă o noțiune normativă (în lista de mai sus sunt reflectate, de fapt, cerințele normative față de traducere), lingvistul rus V. N. Komissarov, renumit expert în domeniul teoriei traducerii și un reprezentant de frunte al școlii lingvistice de teorie a traducerii, consideră echivalența drept *grade / niveluri diferite ale unității de sens a traducerii și a originalului*. În opinia lingvistului, există 5 grade / niveluri diferite:

1) al obiectivului comunicării;

2) al identificării situației;

3) al mijlocului de descriere a situației;

4) al semnificației structurilor sintactice;

5) al semnelor verbale [apud 9, 81].

Așadar, atât W. Koller, cât și V. N. Komissarov disting 5 niveluri ale echivalenței. În timp ce, în opinia lui W. Koller, cele cinci tipuri de echivalență aparțin aceluiași plan, V. N. Komissarov le consideră o structură ierarhică.

Lingviștii ruși V. G. Gak și Iu. L. Levin propun însă o tipologie trimembră a echivalenței: *formală*, *semantică* și *situativă*. În cazul echivalenței

BDD-A20706 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:24 UTC)

formale, semnificațiile comune în două limbi sunt exprimate prin forme lingvistice analoage, pe când echivalența *semantică* presupune exprimarea aceloraşi semnificații prin mijloace diferite. Esența echivalenței *situative* constă în faptul că aceeaşi situație este descrisă în două limbi nu numai cu ajutorul unor forme diferite, ci şi cu ajutorul unor seme diverse, exprimate de aceste forme [apud 9, 83].

Şi în lingvistica românească conceptul de echivalență s-a aflat în atenția cercetătorilor. Astfel, lingvista şi traducătoarea Teodora Cristea consideră că „...soluția cea mai satisfăcătoare ar fi să se opereze cu o triplă echivalență: *de sens* adică *de traducere*, *de formă* şi *de nomenclatură*" [4, 367]. În cadrul *echivalenței semantice*, un segment de expresie din limba de bază este asociat cu un segment de expresie din limba-țintă. Această unitate cu un semnificat unic şi cu două semnificative, aparținând la două limbi diferite, este denumită de către lingvistă prin termenul de *heteronim* sau *echivalent parțial*.

Noțiunea de echivalență poartă, mai degrabă, caracter semantic, nu formal. Între unitățile limbii din două idiomuri diferite se pot stabili diverse tipuri de echivalență semantică. Unii autori delimitează două tipuri de echivalență: *totală* (numită şi *globală* sau *generală*) şi *parțială* sau *pe segmente*.

Lingvista Irina Condrea delimitează, pe lângă *echivalența totală* şi *parțială,* al treilea tip, din care fac parte aşa-numitele *false echivalențe.* Despre echivalența *totală* se poate vorbi atunci când sensurile unor cuvinte sau sintagme din două limbi, practic, se suprapun. După cum susține cercetătoarea, „De regulă, acest tip de echivalență se stabileşte între cuvintele monosemantice, adică în cazurile, destul de puține numeric, în care în ambele limbi cuvintele au doar câte un singur sens" [3, 54]. Lingvista include în această categorie unitățile ce fac parte din următoarele grupe semantice: termeni, nume proprii, cuvinte cu caracter uzual care au echivalente permanente (zilele săptămânii, denumirile lunilor, ale anotimpurilor, unitățile monetare, formulele de salut şi de politețe, unele expresii frazeologice, de exemplu: rom. *din toată inima* – rus. *от всего сердца*. Cazurile de *echivalență parțială* sunt mai frecvente şi rezidă în faptul că „...un cuvânt din limba-țintă poate avea câteva corespondente în limba sursă" [3, 54]. Acest fenomen este generat de polisemie. Astfel, limba-sursă poate dispune de mai puține

BDD-A20706 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:24 UTC)

sensuri decât limba-ţintă şi invers. Prin *echivalent fals* se are în vedere „...cuvântul care coincide total sau aproape total, ca aspect sonor, cu lexemul din limba-sursă, dar care are alt (sau şi alt) sens decât acesta. Asemenea cuvinte mai sunt numite şi „omonime interlingvistice" sau „omonime bilingve" [3, 61].

Referindu-se la echivalenţa *semantică,* Susan Bassnett, cercetătoare de origine engleză, profesor, specialist de literatură comparată, precizează că lexemele şi sensurile lor nu sunt traductibile, traductibile sunt mesajele pe care le poartă cuvintele. Acestea din urmă transformă mesajele în funcţie de diferite situaţii. Traducătorul va traduce, mai întâi, funcţia socială sau culturală a unui cuvânt sau a unei expresii date, într-o situaţie dată, apoi va alege echivalentul în cea de-a doua limbă, care să aibă aproximativ aceeaşi funcţie. Aceasta nu înseamnă însă că unităţile lingvistice sunt lăsate la o parte. Numai prin intermediul lor mesajul poate fi transmis, căci ele fac parte din mesaj [apud 2, 56].

Un aspect aparte în cadrul echivalenţei de semnificaţie o constituie sinonimia. După cum observă Umberto Eco, scriitor italian, editor, filozof, dar şi un semiotician foarte cunoscut, sinonimia pune serioase probleme oricărui traducător. Astfel, deşi putem considera sinonime termenii *father* sau *daddy* din engleză, *père* din franceză, *padre* din italiană, există diverse cazuri când *father* nu e sinonim cu *daddy*. În enunţul *God is our Father* („Dumnezeu e Tatăl nostru") nu putem înlocui *father* cu *daddy*. Aceeaşi situaţie este şi în cazul *omeų* şi *nana* din rusă. Expert în traduceri, Umberto Eco explică astfel fenomenul: „În termeni teoretici, acesta ar fi un caz în care *echivalenţa referenţială* (fireşte că *John's daddy* e exact aceeaşi persoană ca şi *John's father, le père de John* sau *il papà di John*) nu coincide cu *echivalenţa conotativă* – care se referă la modul în care cuvintele sau expresiile complexe pot provoca în mintea ascultătorilor sau a cititorilor aceleaşi asociaţii şi reacţii emotive" [6, 26]. Aşadar, Umberto Eco delimitează două tipuri de echivalenţă: *referenţială* şi *conotativă.*

Asemenea lui Umberto Eco, John Cunnison Catford (denumit „Ian" de către elevii săi), lingvist scoţian şi fonetician cu renume mondial, face distincţie doar între două tipuri de echivalenţă: *textuală* şi *formală.* Echivalenţa *textuală* este „...acea porţiune a textului tradus, care se

BDD-A20706 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:24 UTC)

schimbă atunci și numai atunci când porțiunea dată a textului original s-a schimbat". Echivalența *formală*, sau „corespondența formală face ca orice categorie lingvistică a textului în limba de receptare (unitate, clasă, structură, elemente ale structurii etc. să poată ocupa «aproximativ» același loc în «economia» textului din limba de receptare pe care-l ocupă categoria respectivă din textul originalului" [apud 2, 51-52]. Totodată, John Catford consideră că *echivalența formală* este, în majoritatea cazurilor, aproximativă.

În timp ce teoria lui J. Catford accentuează *echivalența formală*, pentru Eugene Nida, unul dintre pionierii teoriei traducerii și reprezentant al structuralismului american, este importantă existența a două situații comunicaționale cu același efect emotiv atât asupra receptorilor originalului, cât și ai traducerii. Astfel, E. Nida distinge două tipuri de echivalență, pe care le numește *formală* și *dinamică. Echivalența dinamică* este definită ca „...o calitate a traducerii, în cadrul căreia conținutul semantic al originalului este transmis limbii de receptare în asemenea mod, încât reacția receptorului, în general, este similară cu reacția receptorilor originalului" [apud 2, 53]. Așadar, conceptul de echivalență *dinamică* introduce un element nou în teoria traducerii, cel de situație comunicațională.

Conceptul de echivalență *formală* este analizat și de Roger T. Bell, care susține că traducătorul trebuie să se concentreze fie „...asupra găsirii de *echivalențe formale*, care să «păstreze» sensul semantic al textului independent de context, în dauna valorii comunicative furnizate de acesta, fie de a găsi *echivalențe funcționale*, care să «păstreze» valoarea comunicativă pe care o dă contextul, în dauna sensului semantic independent de context" [1, 25]. Aceeași alegere trebuia să o facă și traducătorii din antichitate: echivalențe la nivelul cuvintelor (a traduce cuvânt cu cuvânt – traducere literală) și echivalențe la nivelul semnificației (traducere liberă).

Unii cercetători utilizează și termenul *echivalență comunicativă*, pe care îl definesc drept o relație între textul din limba-sursă și cel din limba-țintă, care apare în cazurile în care, la trecerea de la original la textul final, se păstrează sau rămâne neschimbată valoarea comunicativă a textului original [apud 9, 79].

BDD-A20706 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:24 UTC)

În concluzie, vom menționa că tipologia textelor influențează tipurile de traducere și, implicit, tipurile de echivalență. După cum diverse definiții ale traducerii corespund unor etape diferite de dezvoltare a traductologiei, la fel și multiplele interpretări ale echivalenței reflectă evoluția opiniilor asupra esenței traducerii. Deși tipologia echivalenței variază de la un teoretician la altul, majoritatea recunosc strânsa legătură ce se stabilește între echivalențele de traducere și procedeele de traducere. Unii cercetători au încercat să reprezinte noțiunea de echivalență din punct de vedere structural, în forma unor structuri ierarhice (V. N. Komissarov), liniare (W. Koller) sau de formule matematice (A. D. Șveițer). Tipologia echivalenței este variată, și din punct de vedere numeric, întrucât lingviștii deosebesc 5 tipuri de echivalență (W. Koller și V. N. Komissarov), 3 (V. G. Gak și Iu. L. Levin, Teodora Cristea) sau 2 (Umberto Eco, John Catford, Eugene Nida, Roger T. Bell).

Bibliografie

1. Roger T. Bell, *Teoria și practica traducerii*, Editura Polirom, Iași, 2000.
2. Larisa Ciochină, *Traducerea ca echivalență socioculturală, interlinguală, cu referire la versiunile în limba engleză a poveștilor lui Ion Creangă și Petre Ispirescu și ale povestirilor fantastice de I. L. Caragiale și Mircea Eliade*, teză de doctorat, Editura Universității București, București, 1998.
3. Irina Condrea, *Traducerea din perspectivă semiotică*, Chișinău, 2006.
4. Teodora Cristea, *Heteronimie sau echivalență semantică*, în *Lingvistica modernă în texte*, București, 1981.
5. *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Univers enciclopedic, București, 1996.
6. Umberto Eco, *A spune cam același lucru: Experiențe de traducere*, Polirom, Iași, 2008.
7. Mihaela Moraru, *Particularitățile stilistice în proza rusă contemporană și modalități de redare a lor în limba română (pe baza povestirilor și romanelor lui V. M. Șukșin)*, teză de doctorat, București, 1996.
8. George Steiner, *După Babel. Aspecte ale limbii și traducerii*, Editura Univers, București, 1983.
9. А. Д. Швейцер, *Теория перевода (статус, проблемы, аспекты)*, Наука, Москва, 1988.

BDD-A20706 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:24 UTC)